

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 342.11

DOI: 10.31733/2078-3566-2022-4-35-41

**Валентина
БОНЯК**[©]
доктор юридичних
наук, професор

**Тетяна
ТРЕНЬ**[©]
курсант

(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ЗАКОНОДАВЧИЙ КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПРЕДМЕТА ПІЗНАННЯ ТЕОРІЇ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

На основі аналізу доктринальних джерел законодавчий конституційний процес розглянуто як елемент предмета пізнання теорії конституціоналізму. На прикладі внесення змін до Конституції України виокремлено стадії законодавчого конституційного процесу, акцентовано на двох його видах: поточному та перспективному.

Констатовано, що в нашій державі такий процес зводиться виключно до внесення змін та доповнень до Конституції України. Зазначено, що законодавчий конституційний процес повинен охоплювати собою не лише внесення змін до Основного закону, але й ухвалення його нової редакції чи загалом нової Конституції.

Ключові слова: конституціоналізм, конституція, законодавчий конституційний процес, конституційна модернізація, внесення змін до конституції.

Постановка проблеми. Конституціоналізм, як теорія і практика конституційного будівництва, постійно перебуває в полі зору вчених-правників. Конституціоналізм – це політико-правове явище, правова (юридична) сутність якого обумовлена, насамперед, нормативно-правовою основою цієї системи – Конституцією (конституційним законодавством).

Теорія сучасного конституціоналізму, як політико-правова доктрина, являє собою систему наукових знань, що дають цілісне уявлення про закономірності розвитку і сутнісні зв'язки явищ дійсності під час встановлення конституційного ладу, формування політичної системи, яка спирається на конституцію як основний інструмент публічної влади, та конституційні методи правління. Звернення до цієї проблематики через таку складову, як законодавчий конституційний процес, є витребуваним та актуальним питанням сучасної науки конституційного права.

Категоріально конституціоналізм вбачається достатньо універсальним носієм теоретичної енергії сучасного конституційного права, основною парадигмою

© В. Боняк, 2022
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-5128-7994>
valentina.boniak@gmail.com

© Т. Трень, 2022
k_tidp@dduvs.in.ua

конституційної практики, критерієм конституційності діяльності й актів індивідуальних та колективних суб'єктів права, умовою становлення «динамічної конституційної юриспруденції», яка, на відміну від «статичної», орієнтована на формування та використання законів і технічних засобів розвитку права, реформування конституційної дійсності. Саме такий підхід, наголошує М. Орзіх, є особливо актуальним для країн перехідного періоду, що характеризується невизначеністю соціально-політичних координат розвитку суспільства та потребує адекватного конституційно-технологічного (інженерного) рішення, конституційного забезпечення політичного реформування [1].

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Важливою складовою теорії конституціоналізму є законодавчий конституційний процес, різні аспекти якого були предметом наукових пошуків вітчизняних учених. Вважаємо, що дослідження цього феномена можна звести до двох груп: 1) праці, в яких обґрунтовано підвалини теорії законодавчого процесу (роботи вітчизняних правників О. Богачової, О. Копиленка, О. Юшика, І. Куненко, В. Погорілка та ін.); 2) наукові пошуки, що торкаються питань конституційного законодавчого процесу, в яких дослідження сучасного конституціоналізму в Україні розглядається як кінцева мета конституційних перетворень (роботи М. Орзіха [2–3], наукові твори, підручники його послідовників А. Єзерова, А. Крусян [4], Н. Мішиної [5], інших учених).

Водночас проблематика законодавчого конституційного процесу в Україні як важлива складова предмета пізнання теорії конституціоналізму на рівні юридичної науки характеризується певною прогальністю, і в умовах євроінтеграції та впевненої розбудови України як суверенної, правової й демократичної держави потребує окремої уваги учених-правників.

Метою дослідження є висвітлення феномена законодавчого конституційного процесу як важливої складової теорії предмета пізнання конституціоналізму, а саме такого його аспекту, як порядку внесення змін до Основного закону Української держави.

Досягнення поставленої мети вимагає формулювання дефініції поняття «законодавчий конституційний процес»; з'ясування суттєвих рис конституційного регулювання порядку внесення змін до Основного закону Української держави та надання на цій основі пропозицій щодо вдосконалення законодавчого конституційного процесу.

Означена нами дослідницька мета зумовила необхідність використання діалектичного методу, який сприяв розкриттю динаміки правового регулювання порядку внесення змін до Конституції України як такої, що перебуває в органічному зв'язку із законодавчим процесом, та формально-логічного, що дозволив сформулювати дефініцію «законодавчий конституційний процес».

Виклад основного матеріалу. У юридичній науці законодавчий процес розглядається як сукупність складників, його стадій, кожна з яких має свої особливості, завдання, суб'єктів і спрямована на вирішення конкретних цілей, успішне досягнення яких є необхідною умовою й обов'язковою передумовою для переходу до наступного етапу законотворчості та, зрештою, до ухвалення закону [6, с. 32].

Досліджуючи взаємозв'язок терміно-понять «законодавчий процес» і «конституційний процес», підтримуємо позицію тих учених, які розглядають конституційний процес саме як елемент (складову) категорії «законодавчий процес», бо ж: 1) конституційний процес є особливим законодавчим процесом, бо законодавчий процес завжди базується на конституційних нормах, але не кожний законодавчий процес являє собою внесення змін до конституції чи ухвалення нового Основного закону; 2) звідси, з огляду на нерозривність терміно-понять «законодавчий процес» та «конституційний процес», повна назва останнього має зводитись саме до терміно-поняття «законодавчий конституційний процес».

Не вдаючись до аналізу різних позицій, що їх висловлюють вітчизняні вчені під час визначення досліджуваного нами терміно-поняття (це питання уже є предметом нашого розгляду), ми схиляємося до того, що законодавчий конституційний процес необхідно розглядати саме як систему (містить взаємопов'язані частини, що наявні (діють) у прийнятому порядку та утворюють певну цілісність, єдність). Це й дає змогу охарактеризувати законодавчий конституційний процес як визначену національними нормами юридично значущу діяльність Українського народу та Парламенту держави, яка являє собою систему взаємопов'язаних послідовних стадій і яка спрямована на

регулювання суспільних відносин щодо зміни, скасування чи створення правових норм, об'єктивованих в Основному законі держави [6, с. 33].

У межах законодавчого конституційного процесу правники здебільше акцентують увагу на двох його видах: а) поточному (внесення змін до чинного Основного закону, тобто якою б досконалою не була Конституція (а Конституція України 1996 року, як наголошують М. Орзіх та А. Єзеров, є саме таким виваженим документом і юридично якісним продуктом європейської суспільно-політичної думки кінця ХХ століття)), настає час, коли вона перестає частково або повністю відповідати суспільним відносинам, що динамічно розвиваються [3, с. 28]; б) перспективному (розробка та ухвалення тексту нового Основного закону). Акцентуючи на суттєвому недоліку Конституції України, яким є відсутність порядку ухвалення нової Конституції, М. Орзіх та А. Єзеров резюмують: «складається враження, що нинішня Конституція приймалася назавжди...» і отже, чинний Основний закон з трьох способів конституційної модернізації визнає лише найбільш еволюційний, а саме внесення змін і доповнень; два ж інших – викладення Конституції України у новій редакції та ухвалення нової Конституції – залишилися поза правовим регулюванням. Порушення ж встановленого порядку новелізації конституційного тексту, вважають учені, стане неправовим джерелом нового правового стану [3, с. 41].

Висвітлюючи ці види, пов'язані з внесенням змін до основного закону/викладення його у новій редакції чи ухвалення нової конституції, зауважимо, що світовій конституційній теорії і практиці відомі такі його етапи (стадії): 1) ініціатива уповноважених суб'єкта/суб'єктів та розроблення ним акта про внесення змін до конституції, викладення нової редакції основного закону, ухвалення нової конституції; 2) розгляд та/і прийняття/відхилення закону про внесення змін до конституції, ухвалення/відхилення тексту нової редакції чи нової конституції; 3) остаточне ухвалення проекту змін до конституції, її нової редакції чи тексту нової конституції; 4) набрання чинності закону про внесення змін/введення в дію нової редакції конституції, нової конституції.

Все це красномовно свідчить на користь того, що конституційний процес (у його вузькому розумінні) треба розглядати як елемент законодавчого процесу, який має повну назву «законодавчий конституційний процес» і являє собою низку послідовних стадій (дій) [6, с. 33].

Розглянемо ці стадії на прикладі внесення змін до Основного закону Української держави та акцентуємо, що за порядком внесення змін до конституцій виокремлюють так звані: а) гнучкі конституції (змінюються у порядку звичайної законодавчої процедури) та б) жорсткі конституції (зміни до яких вносяться в ускладненому, порівняно зі звичайним законодавчим процесом, порядку) [7, с. 33].

При цьому методологічно правильним вважаємо акцентувати не тільки на жорсткості/гнучкості Основного закону, але й на характеристиці його за такими критеріями, як-от: ініціатори внесення змін до Конституції України; форми участі громадян у процесі внесення змін до Основного закону; органи, що уповноважені на контроль за конституційністю внесення змін до Конституції Української держави; питання, з яких не допускається внесення змін до Основного закону чи умови, що забороняють внесення таких змін; суб'єкти, наділені правом ухвалювати рішення про внесення змін до Конституції України [6, с. 34].

Аналіз статей Розділу XIII Основного закону «Внесення змін до Конституції України» свідчить про її «жорсткість», що підтверджується наявним механізмом внесення таких змін та чітким визначенням суб'єктів права, які уповноважені ініціювати питання про новелізацію її тексту [8, с. 1073]. Зокрема, ст. 154 Конституції України закріплено, що суб'єктами подання до Верховної Ради України законопроекту про внесення змін до Основного закону є Президент України, або ж не менш як третина народних депутатів України від конституційного складу Українського Парламенту [9].

Також у ст. 155 Основного закону держави визначено, що законопроект про внесення змін до нього змін (за винятком розділів I «Загальні засади», III «Вибори. Референдум» і XIII «Внесення змін до Конституції України») повинен бути попередньо схваленим більшістю від конституційного складу Верховної Ради України. Такий проект вважається ухваленим, якщо на наступній черговій сесії за нього проголосувало не менш ніж 2/3 від конституційного складу Верховної Ради України. Цей ускладнений порядок ухвалення законопроекту про внесення змін до Конституції України також свідчить на

користь її «жорсткості».

Щодо суб'єктів, які наділені правом ініціювання внесення змін до Розділів I, III та XIII Основного закону Української держави, то вони визначені у ст. 156 Конституції: а) законопроект про внесення змін до вказаних розділів подається до Парламенту Президентом України або не менше ніж двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України та за умови його ухвалення не менш ніж двома третинами від конституційного складу Парламенту й затверджується всеукраїнським референдумом, який призначається Президентом України (ч. 1 ст. 156), тобто, закріплюючи право визначати і змінювати конституційний лад в Україні виключно за народом, Основний закон України встановив чіткий порядок внесення змін до Конституції України [4, с. 38]; б) повторне подання законопроекту про внесення змін до розділів I, III і XIII цієї Конституції з того самого питання можливе лише до Верховної Ради України наступного скликання (ч. 2 ст. 156) [9].

У ст. 72 Основного закону законодавцем визначено порядок проведення Всеукраїнського референдуму: він призначається Верховною Радою України або Президентом України відповідно до їх конституційно визначених повноважень; проголошується за народною ініціативою на вимогу не менше ніж трьох мільйонів громадян України, які мають право голосу, за умови, що підписи щодо призначення референдуму зібрано не менше ніж у двох третинах областей і не менше ніж по сто тисяч підписів у кожній області [9].

Однак з огляду на непросту демографічну ситуацію в державі, фактичне зменшення кількості населення у зв'язку з наявними імміграційними процесами слушно вважаємо пропозицію щодо зменшення і кількості ініціаторів такого референдуму, і кількості виборців-підписантів в областях [10, с. 20].

Вищевизначене про можливості та суб'єктів ініціювання внесення змін до Основного закону прямо тотожне висловлюванням М. Орзіха та А. Єзерова, які щодо цього наголошували, що Конституція не є «священною короною» і вона може бути змінена, якщо на те буде воля Українського народу як суб'єкта, що єдиний має право утверджувати та змінювати конституційний лад в країні [3, с. 28].

Після з'ясування питання про ініціаторів внесення змін до Основного закону та форми участі громадян у процесі внесення змін до нього важливого значення набуває висвітлення питання про органи, які уповноважені на здійснення контролю за конституційністю внесення таких змін. Зокрема, у ч. 1 ст. 158 Основного закону законодавець визначає, що законопроект про внесення змін до Конституції України, який розглядався Верховною Радою України і не був ухвалений як закон, повторно може бути поданий до неї не раніше ніж через рік з дня ухвалення рішення щодо цього законопроекту, а ч. 2 цієї ж статті забороняє Верховній Раді України протягом одного строку своїх повноважень двічі змінювати ті самі положення Конституції Української держави. У зв'язку з цим ст. 159 Розділу XIII закріплює: законопроект про внесення змін до Конституції розглядається Верховною Радою України за наявності висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту вимогам ст. 157 і 158 Конституції [8].

Водночас вітчизняна практика внесення змін до Основного закону, що була в 2004, 2010 та 2014-х рр., засвідчила:

- відсутність широкого залучення суб'єктів громадянського суспільства до обговорення таких змін;
- допущення порушення процедури внесення таких змін та доповнень;
- про анонсовану та не доведену до логічного завершення конституційну реформу 2007–2013 рр.

Такої концепції конституційної реформи загалом, замість внесення до Основного закону безсистемних змін, законодавець не має й дотепер. Зауважимо, що у нашій державі і дотепер відсутня концепція.

Дія недопущення цих недоліків у подальшому (оскільки саме Парламент наділений повноваженнями вносити зміни до Основного закону) та з огляду на конституційно закріплену парламентсько-президентську форму правління вісь напрацювання змін до Конституції України повинна переміститись від Глави держави до Верховної Ради України (п. 1 ч. 1 ст. 85 Конституції України).

Щодо питань та умов, за наявності яких не допускається/забороняється внесення змін до Основного закону, суб'єкт законотворчості у ч. 1 ст. 157 Розділу XIII вказує на ті

з них, за наявності яких Конституція України не може бути змінена:

– якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина;

– якщо такі зміни спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України (ч. 1 ст. 157 Конституції);

– в умовах воєнного або надзвичайного стану (ч. 2 ст. 157) [10].

Вищезазначене свідчить, що у нашій державі такий аспект законодавчого конституційного процесу, як внесення змін до Конституції України загалом врегульований на рівні Основного закону; внесення змін до Конституції України є самостійною парламентською процедурою, яка унеможливує застосування під час розгляду законопроектів про внесення змін до Основного закону нашої держави інших конституційних положень, крім передбачених розділом XIII Конституції [12, с. 444], а внесення змін до Конституції України у спосіб, який порушує порядок, визначений Розділом XIII чинного Основного закону України, будь-які дії держави, її органів, посадових осіб, що призводять до узурпації права є неконституційними і незаконними [13, с. 11–12]

Висновки. Отже, викладене дозволяє підсумувати таке.

1. Законодавчий конституційний процес, як важлива складова предмета пізнання теорії конституціоналізму, це визначена національними нормами юридично значуща діяльність Українського народу та Парламенту держави, що являє собою систему взаємопов'язаних послідовних стадій, яка спрямована на врегулювання суспільних відносин щодо зміни, скасування чи створення правових норм, об'єктивованих в Основному законі держави.

У нашій державі він зводиться виключно до внесення змін та доповнень до Конституції України. Водночас законодавчий конституційний процес повинен охоплювати собою не лише внесення змін до Основного закону, але й ухвалення його нової редакції чи загалом нової Конституції.

2. Ініціатором внесення таких змін є народ (ч. 2 ст. 72), Президент України або не менше ніж третина народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України (ст. 154 Основного закону).

Формами участі громадян у процесі внесення змін до Конституції України є: народна ініціатива (ч. 2 ст. 72), всеукраїнський референдум та інші форми безпосередньої демократії (ст. 69).

3. Контроль за конституційністю внесення змін до Основного закону держави здійснює Конституційний Суд України (ст. 159 Конституції України).

4. Не допускається внесення змін до Конституції, якщо вони: а) передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина; б) спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України (ч. 1 ст. 157). Ч. 2 ст. 157 також визначено, що Конституція України не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану.

5. Органами (суб'єктами), що наділені правом ухвалювати рішення про внесення змін до Основного закону, є народ (ч. 1 ст. 156 Основного закону) та Парламент – Верховна Рада України (ст. 155).

До участі в законодавчому конституційному процесі в аспекті внесення змін до Основного закону держави, що його М. Орзих та А. Єзеров влучно називають «конституційною модернізацією» [3, с. 43], необхідно: а) залучати суб'єктів громадянського суспільства, що унеможливить помилки із внесення змін до Основного закону, що були в 2004, 2010, 2014-х роках (бо ж саме конституціоналізм у відносинах між людиною, громадянським суспільством і державою передбачає пріоритетність людського виміру держави і права, розвитку громадянського суспільства) [13]; б) центр ініціатив із внесення змін до Конституції України змістити від Президента України до Парламенту (з огляду на конституційно закріплену парламентсько-президентську форму правління в Україні); в) замість внесення до Основного закону безсистемних змін розробити концепцію конституційної реформи у державі.

Список використаних джерел

1. Орзих М. П. Конституційна модернізація та реформування в Україні. URL : <http://www.naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom9/4.pdf>.

2. Орзих М. Ф. Современный конституционализм в Украине. Введение в украинское конституционное право : монограф. Киев : Алерта, 2006. 290 с.

3. Орзих М. П., Єзеров А. А. Конституція діє, конституційні перетворення тривають (до 15-ї річниці Конституції України). URL: <http://naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom10/5.pdf>.
4. Крусян А. Р. Сучасний український конституціоналізм : монограф. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 560 с.
5. Конституційне право зарубіжних країн. Т. 2 : Особлива частина / під ред. д-ра юрид. наук, проф. Н. В. Мішиної та доц. В. О. Міхальова. Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2014. 336 с.
6. Боняк В. О., Трень Т. О. Внесення змін до Основного Закону України та конституцій окремих пострадянських держав: порівняльно-правовий аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 3. С. 8–16.
7. Боняк В. О., Завгородній В. А., Самотуга А. В., Філяніна Л. А. Конституційне право України : навч. посіб. для підгот. до іспиту за кредитно-модульного сист. навчання. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2013. 296 с.
8. Конституція України : науково-практичний коментар / редкол.: В. Я. Тацій (голов. редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін. 2-е вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2011. 1128 с.
9. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254>.
10. Купрій В. Конституційний процес: питання конституційно-правових обмежень : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Ін-т законодавства Верховної Ради України. Київ, 2019. 230 с.
11. Порівняльний аналіз процедури внесення змін до конституції: досвід України та пострадянських країн. Аналітичні матеріали. URL: <https://uba.ua/documents>.
12. Боняк В. О. Внесення змін до сучасних конституцій: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Держава і право* : зб. наукових пр. Юридичні і політичні науки. Київ : Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2009. Вип. 44. С. 442–447.
13. Орзих М. П. Рестарт конституційної реформи в Україні: науково-прикладні підстави та конституційно-правові наслідки. *Юридичний вісник*. 2010. № 4. С. 9–14.

Надійшла до редакції 09.12.2022

References

1. Orzikh, M. P. Konstytutsiyna modernizatsiya ta reformuvannya v Ukrayini [Constitutional modernization and reform in Ukraine]. URL : <http://www.naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom9/4.pdf>. [in Ukr.].
2. Orzikh, M. F. (2006) Sovremennyy konstitutsyonalizm v Ukrainye. Vvedeniye v ukriynskoye konstitutsyonnoye pravo [Modern constitutionalism in Ukraine. Introduction to Ukrainian constitutional law] : monograf. Kyiv : Alerta, 290 p. [in Russ.].
3. Orzikh, M. P., Yezerov, A. A. Konstytutsiya diye, konstytutsiyni peretvorenniya tryvayut' (do 15-yi richnytsi Konstytutsiyi Ukrayiny) [The Constitution is valid, constitutional transformations are ongoing (to the 15th anniversary of the Constitution of Ukraine)]. URL: <http://naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom10/5.pdf>. [in Ukr.].
4. Krusyan, A. R. (2010) Suchasnyy ukraiyns'kyy konstytutsyonalizm [Modern Ukrainian constitutionalism]: monohraf. Kyiv : Yurinkom Inter., 560 p. [in Ukr.].
5. Konstytutsiynne pravo zarubizhnykh krayin. T. 2 : Osoblyva chastyna [Constitutional law of foreign countries. T. 2: Special part] / pid red. d-ra yuryd. nauk, prof. N. V. Mishynoyi ta dots. V. O. Mikhal'ova. Odessa : Natsional'nyy universytet «Odes'ka yurydychna akademiya», 2014. 336 p. [in Ukr.].
6. Bonyak, V. O., Tren', T. O. (2021) Vnesennya zmin do Osnovnoho Zakonu Ukrayiny ta konstytutsiy okremykh postradyans'kykh derzhav: porivnyal'no-pravovyy aspekt [Amendments to the Basic Law of Ukraine and the constitutions of individual post-Soviet states: a comparative legal aspect]. *Naukovyy visnyk Dnipropetrovs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. № 3. С. 8–16. [in Ukr.].
7. Bonyak, V. O., Zavorodniy, V. A., Samotuha, A. V., Filyanina L. A. (2013) Konstytutsiynne pravo Ukrayiny [Constitutional law of Ukraine] : navch. posib. dlya pidhot. do ispytu za kredytno-modul'noyu syst. navchannya. Dnipropetrovs'k : Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav, 296 p. [in Ukr.].
8. Konstytutsiya Ukrayiny : naukovy-praktychnyy komentar [The Constitution of Ukraine: the scientific and practical commentary] / redkol.: V. YA. Tatsiy (holov. redkol.), O. V. Petryshyn (vidp. sekretar), Yu. H. Barabash ta in. 2-e vyd., pererob. i dopov. Kharkiv : Pravo, 2011. 1128 p. [in Ukr.].
9. Konstytutsiya Ukrayiny vid 28.06.1996 r. [Constitution of Ukraine of June 28, 1996] *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. 1996. № 30. St. 141 (zi zminamy). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254>. [in Ukr.].
10. Kupriy V. (2019) Konstytutsiynny protses: pytannya konstytutsiyno-pravovykh obmezhn' [The constitutional process: the issue of constitutional and legal restriction] : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.02 / In-t zakonodavstva Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. Kyiv, 230 p. [in Ukr.].
11. Porivnyal'nyy analiz protsedury vnesennya zmin do konstytutsiyi: dosvid Ukrayiny ta postradyans'kykh krayin [Comparative analysis of the procedure for amending the constitution: the

experience of Ukraine and post-Soviet countries]. Analitichni materialy. URL: <https://uba.ua/documents>. [in Ukr.].

12. Bonyak, V. O. (2009) Vnesennya zmin do suchasnykh konstytutsiy: vitchyznyany ta zarubizhnyy dosvid [Amending modern constitutions: domestic and foreign experience]. *Derzhava i pravo* : zb. naukovykh pr. Yurydychni i politychni nauky. Kyiv : In-t derzhavy i prava imeni V. M. Korets'koho NAN Ukrainy, Issue 44, pp. 442–447. [in Ukr.].

13. Orzikh, M. P. (2010) Restart konstytutsiynoyi reformy v Ukraini: naukovo-prykladni pidstavy ta konstytutsiyno-pravovi naslidky [Restarting the constitutional reform in Ukraine: scientific and applied grounds and constitutional and legal consequences]. *Yurydychnyy visnyk*. № 4, pp. 9–14. [in Ukr.].

ABSTRACT

Valentyna Boniak, Tatyana Tren'. The legislative constitutional process in Ukraine as an important component of the subject of knowledge of the theory of constitutionalism. Based on the analysis of doctrinal sources, the legislative constitutional process has been considered as an element of the subject of knowledge of the theory of constitutionalism. Two groups of studies of this phenomenon have been distinguished.

Using the example of amendments to the Constitution of Ukraine, the stages of the legislative constitutional process have been highlighted, focusing on its two types: current and prospective. The essential features of the constitutional regulation of the procedure for introducing amendments to the Basic Law of the Ukrainian State have been clarified and, on this basis, suggestions have been made regarding the improvement of the legislative constitutional process as an important component of the subject of knowledge of the theory of constitutionalism.

The authors have found that in our country such a process is reduced exclusively to the introduction of amendments and additions to the Constitution of Ukraine. It is noted that the legislative constitutional process should include not only the introduction of amendments to the Basic Law, but also the adoption of its new version or a new Constitution in general. The emphasis has been placed on the initiators of making such changes, the forms of citizen participation in the process of making changes to the Constitution of Ukraine, and the entities that have the right to make decisions on making changes to the Basic Law, which are the people and the Verkhovna Rada of Ukraine. It is noted that the constitutionality of such changes is monitored by the Constitutional Court of Ukraine.

The attention has been paid to the provisions of Art. 157 of the Constitution, which makes it impossible to make changes to the Basic Law in conditions of martial law or a state of emergency, as well as constitutional and legal prescriptions that prohibit its introduction, if such changes provide for the cancellation/restriction of the rights and freedoms of a person and citizen or the elimination of independence/violation of the territorial integrity of Ukraine. The authors have summarized that in view of the constitutionally established parliamentary-presidential form of government, the center of initiatives to amend the Basic Law should be shifted from the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine; it is necessary to involve subjects of civil society in constitutional modernization; to develop the concept of constitutional reform in Ukraine.

Keywords: *constitutionalism, constitution, legislative constitutional process, constitutional modernization, amendments to the constitution.*